

תגובה לדברי פרופ' זאב הרצוג

קראתי בעיון את הערתו של פרופ' הרצוג בנושא הצלמיות שהתגלו בחפירות תל ערד, ואכן התברר לי שדבר קיומן של הצלמיות בערד נשמט ממני. הצלמיות מוזכרות בעבודתו של רז קלטר על הצלמיות היהודאיות, ונראה כי זהו הפרסום היחיד שלהן, שכן בפרסומים העוסקים בערד אין התייחסות להמצאותן.¹ יחד עם זאת עלי לציין, כי מסקנתי באשר להבדל המהותי בין המזבח בערד למזבח בתל שבע בעינה עומדת בשל הסיבות הבאות:

1. טענתי שהמזבח בתל שבע שימש לעבודת אלילים, בניגוד למזבח בתל ערד ששימש לעבודת ה', נובעת מההבדלים בצורת המזבח ומההבדל בצורת הטמנתן-גניזתן של אבניו. למיטב הבנתי, פרשנותי עולה בקנה אחד עם הפסוקים בספר עמוס, המדברים על פולחן אלילי שהיה בסמוך לבאר שבע (עמוס ה', ה; ח', יד). נושא הצלמיות הובא רק כתוספת ולא נטל חלק מכריע בפרשנות זו, שכן ייתכן בהחלט שגם במקום שבו עבדו את ה' היו שעבדו עבודת אלילים או אפילו שילבו את עבודת האל ואת עבודת האלילים גם יחד. תופעה זו ידועה ומוכרת בתקופה זו (סינקרטיזם).
2. פרופ' הרצוג ציין נכון שהתגלו 23 צלמיות בערד. אולם טענתו ש"באופן יחסי לגודל השטח שנחפר נמצאו בערד יותר צלמיות מאשר בתל באר שבע" אינה מדויקת, שכן רוב הצלמיות התגלו בשכבות 7 ו-6, המאוחרות לתקופת קיומו של המקדש, או שהתגלו במקומות שלא ניתן היה לשייכן לשכבה כלשהי. רק 5 צלמיות התגלו בשכבות שבהן המקדש היה פעיל, שכבות 10 ו-9.²
3. בעוד שבתל שבע התגלו גם צלמיות מצריות, המשקפות בוודאות עבודת אלילים, בתל ערד התגלו אך ורק צלמיות המכוננות 'צלמיות עמוד', האופייניות ליהודה. לא כל החוקרים מסכימים באשר למשמעותן של הצלמיות, ויש מהם

* ז' הרצוג, 'הערה למאמרו של יצחק מייטליס, "ה'י דרך באר שבע' – למשמעותו של המזבח בתל שבע", בגיליון זה, עמ' 111.

1. R. Kletter, *The Judaean pillar-figurines and the archaeology of Asherah*, Oxford 1996.
 2. זאב הרצוג עצמו עומד על כך שהמקדש היה קיים רק בשכבות 9 ו-10. על כך ראה: ז' הרצוג, 'האם יש עדות לביטול מכוון של פולחן בחפירות ערד ובאר שבע?', *ארץ-ישראל כט (ספר אפרים שטרן)*, תשס"ט, עמ' 125-136.

המפרשים את הצלמיות כמשחקי ילדים.³
רז קלטר, שסקר את הדעות השונות בנושא הצלמיות היהודאיות, סיכם כך את דבריו: "חשוב להדגיש שזיהוי צלמיות העמוד היהודיות עם אשרה נראה אפשרי מאוד אולם אין הוא מוכח ולא ניתן לקבל זאת בוודאות".⁴

אני מודע לכך שגישתי אינה עולה בקנה אחד עם התפיסה המובעת באופן נרחב גם במאמרו של פרופ' הרצוג שיצא לאחרונה,⁵ שעל פיה הן בתל שבע והן בתל ערד נועדו המזבחות לעבודת ה' ובוטלו על ידי חזקיהו בשל רצונו לאחד את פולחן ה' בירושלים. מכיוון שמאמרו פורסם לאחר צאתו לאור של הגיליון האחרון של על אתר, לא יכולתי להתייחס למאמרו.

3. ראה לעיל, הערה 1.
4. לעיל, הערה 1, עמ' 81, תרגום חופשי שלי.
5. לעיל, הערה 2.